FRITZ-ANTON FRITZSON

DUALISM MED AVSEENDE PÅ ”BRA” OCH ”BRA FÖR”

Ett försvar

1. INLEDNING

En distinktion mellan ”bra” och ”bra för” (samt ”dåligt” och ”dåligt för”) är vanlig. Uttryck som ”x är bra” och ”x är bra för mig” förekommer både i vardagsspråket och inom filosofin. ”Bra för” avser ett relationellt värde, typiskt ett värde i relation till en person (varför det ibland kallas för ”personligt värde”). Det icke-relationella ”bra” kan markeras med hjälp av fraser som ”rätt och slätt”, ”helt enkelt” eller ”punkt slut”.[1] Intressant nog har båda begreppen varit föremål för hård kritik av filosofer som hävdat att det ena eller det andra av dessa värdebegrepp i grund och botten är defekt. En inflytelserik sådan kritik kom från G. E. Moore som menade på att uttryck som ”bra för mig” och ”mitt egna goda” innefattar en djupgående förvirring (Moore 1903). En av Moores efterföljare, Thomas Hurka, instämmer och insisterar på att ”bra för” bör bannlysas från moralfilosofin (Hurka 1987, s. 72–73). En annan grupp tänkare har i stället angripit det icke-relationella ”bra” och hävdat att det är detta begrepp som i grunden är defekt. Peter Geach påstod till exempel att det inte går att meningsfullt tala om bra och dåliga händelser (Geach 1956, s. 41) och Judith Thomson skriver att en person som säger om någonting att det är rakt upp och ner en bra sak helt enkelt inte kan tas på allvar (Thomson 1997, s. 276).

Trots en stor variation bland dessa och andra kritiker av relationella respektive icke-relationella värdebegrepp så går det att urskilja tre huvudpositioner i den här debatten (jfr Rønnow-Rasmussen 2011). De som anser att endast det relationella ”bra för” är meningsfullt eller att icke-relationella värdebegrepp kan reduceras till relationella värdebegrepp kommer jag referera till som ”relationella monister”. En sådan monist är Christine Korsgaard. Hon försvarar tesen att det är någonting essentiellt

1. Det finns en stor variation angående hur icke-relationella värden betecknas. Jag kommer senare att också använda ”bra simpliciter”. Även ”absolut värde” har använts (av Moore t.ex.) för att beteckna vad jag här kallar för icke-relationellt värde, men denna användning bör enligt mig undvikas då den naturliga kontrasten för ”absolut” är ”relativ” och inte ”relationell”. Jag har diskuterat skillnaden mellan det relativa och det relationella inom värdeteorin i en tidigare text (Fritzson 2016).

Filosofisk tidskrift 2019 nr 3, 20–28

relationellt med begreppet ”värde” som sådant. Även om hon inte avstår från att prata om ”det goda” så förstår hon detta i relationella termer och insisterar på att allt finalt värde essentiellt är värde *för* den person eller varelse vars goda det är (2013, s. 9).[2] De som i stället anser att endast det icke-relationella ”bra” är begripligt eller att relationella värdebegrepp kan reduceras till icke-relationella kommer jag att kalla för ”icke-relationella monister”. De senare ser sig ofta som efterföljare till Moore vars argument mot ”bra för” kommer att diskuteras nedan. I konstrast till monister av båda slagen står dualisten som erkänner både relationella och icke-relationella värdebegrepp som koherenta och fullt begripliga samt gör gällande att inget av begreppen kan elimineras till fördel för det andra eller reduceras till det andra.[3] Till skillnad från monisterna, som ser det ena som primärt i förhållande till det andra, så betraktar dualister det relationella och det icke-relationella som jämbördiga delar av vårt värdespråk och tänkande. Exempel på dualister från litteraturen är Rosati och Toni Rønnow-Rasmussen (även om det inte är säkert att de till punkt och pricka skulle instämma i min beskrivning av positionen).[4]

I denna uppsats ger jag ett försvar av den dualistiska positionen. Strukturen på mitt argument är enkel. Jag ämnar att först etablera dualismen som utgångspunkt och på så vis placera bevisbördan på monisterna för att sedan försöka visa att de olika angrepp som riktats mot ”bra” respektive ”bra för” inte är starka nog för att vi ska tvingas överge dualismen.

2. Notera att Korsgaard här pratar om *finalt* värde. Jag anser att Korsgaard har rätt i att relationella värden kan vara finala, men jag tror hon har fel i att allt finalt värde är essentiellt relationellt. Eftersom jag har diskuterat Korsgaards uppfattningar i den andra nämnda texten (Fritzson 2016) så kommer jag inte att upprepa den diskussionen här. Jag kommer här att fokusera på Thomsons argument.

3. En dualist i denna mening behöver inte anse att relationella och icke-relationella värdebegrepp uttömmer vårt värdespråk och tänkande. Positionen utesluter inte att vårt språk och tänkande innehåller värdebegrepp som inte faller inom någon av dessa två kategorier. En typ av värde utöver relationella (bra för) och icke-relationella (bra punkt slut) är vad jag föredrar att kalla ”exemplarvärden”: Det värde någonting besitter när det är bra *som* den typ av sak det är, exempelvis en bra bil eller en bra människa. (Ett och samma ting kan anses vara både bra som något och bra för någon men det är distinkta värden som tillskrivs.) Likt relationella och icke-relationella värden så kan även exemplarvärden vara finala eller instrumentella (jfr Garcia 2018).

4. Det bör påpekas att så som jag förstår de tre positionerna så är de teser om vårt värdespråk och tänkande och inte metafysiska teser om värdens existens. Dualismen och båda typerna av monism är alla fullt förenliga med ståndpunkten att inga värden existerar. Dualismen specifikt ska förstås som att vi med vårt värdespråk gör anspråk på existensen av både relationella och icke-relationella värden. Men huruvida dessa anspråk är korrekta eller inte är en vidare fråga.

2. DUALISMEN SOM UTGÅNGSPUNKT

Grunden till att betrakta dualismen som utgångsposition och därmed lägga bevisbördan på monisterna är enkel. När vi tar fasta på hur vi pratar till vardags så kommer vi att ledas direkt till den dualistiska positionen. Denna observation uttrycks på ett bra sätt av Connie Rosati som påpekar att vid sidan av tal om det goda, det värdefulla och det eftersträvansvärda så innehåller vårt språk även tal om vad som är gott, värdefullt eller eftersträvansvärt *för* någon. Det faktum att vi talar på dessa båda vis menar hon utgör prima facie evidens för existensen av distinkta begrepp med distinkta normativa funktioner (2008, s. 345).

Att vardagsspråket är dualistiskt i denna mening är någonting som även monister av båda slagen också erkänner. Moore skrev till exempel angående ”mitt egna goda” att det är ”ett begrepp vi alla använder varje dag” (1903, § 59) och Thomson medger att ”det verkar som att det framstår för oss som att det finns någonting sådant som att en sak är bra medan en annan sak inte är bra … Vi säger definitivt *ord* som dessa ganska ofta” (1997, s. 274). Thomson räknar Philippa Foot som en föregångare till hennes eget argument och Foot är ännu tydligare angående användningen av icke-relationella värdeuttryck: ”Det är viktigt att tveklöst erkänna att vi talar på ett naturligt och välbekant sätt om goda sakförhållanden och att det inte finns någonting problematiskt i denna användning” (1983, s. 276). I ljuset av dessa medgivanden samt det blotta faktum att monister av båda slagen har gjort sig mödan att producera argument mot ”bra” respektive ”bra för” så är det rimligt att anta att också de skulle gå med på att bevisbördan faller på dem. Vad de dock inte accepterar är den dualistiska tesen att det sätt på vilket vi pratar reflekterar existensen av två distinkta typer av värdebegrepp. Så låt oss nu undersöka om de argument som framförts av dessa och andra monister ger oss tillräcklig anledning att ge upp dualismen.

3. ARGUMENTEN MOT ”BRA FÖR”

Diskussioner om relationella värdebegrepp tar nästan alltid som startpunkt Moores inflytelserika angrepp mot ”bra för”. Moore hävdade att han inte kunde förstå vad det skulle innebära för någonting att vara bra för en person i motsats till att vara bra rätt och slätt.

> Vad menas då med ”mitt egna goda”? I vilken mening kan någonting vara bra *för mig*? Det är uppenbart, om vi reflekterar, att det enda som kan tillhöra mig, som kan vara mitt, är någonting som är gott och inte det faktum att det är gott. När jag således talar om någonting jag får som ”mitt egna goda”, så måste jag mena antingen att det jag får är bra eller att det är bra att det tillhör mig. (1903, § 59, min översättning)

Det finns flera saker att ta fasta på i detta citat. För det första så har Moore rätt i det att det inte är meningsfullt att tillskriva faktum till specifika personer. Om det är ett faktum att ”x är bra för mig” så följer det knappast ur det att detta är *mitt* faktum. Men Moore visade inte att ”bra för”-teoretiker (dualister och relationella monister) skulle vara förbundna till att säga någonting sådant (jfr Rønnow-Rasmussen 2011). För det andra så stämmer det inte att de enda betydelser påståenden av typen ”x är bra för A” möjligen kan tänkas ha är att

(1) det är bra rätt och slätt att A har eller får x

eller att

(2) x är bra rätt och slätt (obeaktat om det är bra att A har eller får x).

Moore lägger även till en tredje möjlighet: att ”x är bra för A” kan betyda

(3) A *tror* att x är bra (rätt och slätt).[5]

Men Moores lista är inte uttömmande och ingen av hans tre möjliga betydelser tycks korrespondera mot vad dualister och relationella monister har i åtanke och eller mot vad vi i vardagslag menar när vi använder uttrycket ”bra för”. Detsamma kan som vi ska se senare sägas om andra förslag som framförts av Moores efterföljare.

Moore föreslog också en analogi mellan värde och existens som förtjänar en kommentar. Han menade på att någontings värde lika lite kan vara ”privat” eller tillhöra mig som att det kan existera privat eller för endast en person (§ 59). Analogin etablerar någonting endast om ”x är bra för A (men inte för B)” är relevant likt ”x existerar för A (men inte för B)”. Men det finns ingen anledning för dualister eller relationella monister att acceptera att någon sådan relevant likhet föreligger. Dessa teoretiker har dessutom resurserna att förklara precis varför det inte råder någon relevant likhet mellan ”bra för” och ”existerar för”: ”Bra för” är ett *relationellt* begrepp medan existensbegreppet inte är det. En lik-

5. Bättre kallat ”bra enligt” vilket tillskriver en trosföreställning och inte ett värde.

nande analogi mellan ”bra för” och ”sant för” kan besvaras på samma sätt.[6] Att säga att vissa värden är meningsfullt relationella förbinder oss inte till att erkänna att vissa sanningar är relationella eller att själva sanningsbegreppet skulle vara relationellt.

Medan Moore endast kunde tänka sig ett fåtal möjliga betydelser av ”bra för” så är Hurkas uppfattning i stället att uttrycket är problematiskt för att det kan ges alltför många olika betydelser! Utöver de som Moore föreslog lägger Hurka till ytterligare några. Han observerar att ”bra för A” ibland används i betydelsen

(4) ”tillfredsställer As önskningar” (alternativt ”svarar mot (på ett eller annat vis) subjektiva tillstånd hos A”) (1987, s. 72).

Hurka påpekar att detta är deskriptiva påståenden, inte värdepåståenden. Detta har han rätt i. Om allt vi vill säga är att någonting tillfredsställer någons önskning så bör vi inte använda ”bra för” för att uttrycka detta, åtminstone inte om vi vill främja den tydlighet som kännetecknar god filosofisk diskussion. Hurka närmar sig här någonting centralt, nämligen att ”bra för” är evaluativt eller normativt. Som Rosati skriver: ”tal om vad som är bra för någon rör en distinkt normativ egenskap” (s. 331). När vi säger att någonting är bra för någon så tillskriver vi ett (relationellt) värde och en tillfredställande analys av ”bra för” måste reflektera detta.

Ytterligare en möjlig betydelse för ”bra för A” som Hurka lyfter fram är

(5) ”bra från As perspektiv” (1987, s. 73).

Jag har i en annan text argumenterat för att ”bra för” och ”bra relativt till” inte bör sammanblandas (Fritzson 2016). Att erkänna relationella värdebegrepp, som dualister och relationella monister gör, är inte detsamma som att anamma värderelativism. En värderelativist förstår jag som någon som betraktar alla värden, relationella såväl som icke-relationella, som relativa till perspektiv. Att acceptera en sådan värderelativism lämnar alltså öppen frågan om huruvida perspektivrelativa värden är relationella, icke-relationella eller av båda typerna.

Diskussionen så långt har hjälpt oss att åsidosätta ett antal otillfredsställande tolkningar av ”bra för”. Bör vi likt Hurka dra slutsatsen att ingen tillfredställande tolkning kommer att hittas och att vi bör överge ”bra för”? Nej, det vore förhastat. Vad vi i stället bör ledas till är en analys som respekterar att ”bra för” är normativt, att den relevanta användningen

6. Rosati (2008, s. 314, fotnot 3) tillskriver denna analogi till Hurka och föreslår att det kan ha varit vad också Moore själv menade.

av ”bra för” måste vara en som tillskriver relationella värden. Förståelser av ”bra för” som tillskriver trosföreställningar eller handlar om vad som skulle tillfredsställa någons önskningar kommer inte att kunna fånga vad dualister och relationella monister har i åtanke och eller vad vi i vardagslag menar när vi säger att någonting är bra för någon.

Det finns en sista tillflyktsort för den icke-relationella monisten: reduktion. Idén här är att i motsats till ”bra för”-teoretikernas påstående, så refererar inte ”bra för” till en distinkt normativ egenskap eller relation. Dess mening är i stället identiskt med någonting som kräver referens endast till icke-relationellt värde. Strategin finns hos Donald Regan men spår av den hittas även hos Hurka och går tillbaka till Moores ovan nämnda idé att vad det betyder för någonting att vara bra för någon är att detta någonting som jag har eller får är bra rätt och slätt. Hurka skriver om ”Den delen av det goda som faller inom en persons egna liv” (1987, s. 73) och Regan på liknande vis om ”värde som inträffar i en persons liv” (2004, s. 202). Tanken är att innebörden i vad som är bra för en person helt och hållet kan fångas utan att detta kräver referens till någonting utöver icke-relationellt värde som ”faller inom en persons liv”. Problemet med dessa reduktiva förslag är att de framstår som krystade och tillgjorda och inte tycks fånga vad vi vanligtvis menar när vi säger att någonting är bra för en person. Man kan fråga sig om denna analys av ”bra för” i termer av icke-relationellt värde som faller inom någons liv skulle ha nåtts oberoende av en monistisk teoretisk övertygelse. Hursomhelst, även om vi skulle gå med på att en reduktion av detta slag tillåter monisten att tala om ”bra för” inom ett monistiskt ramverk så ska det mer till för att omkullkasta dualismen som utgångsposition.

4. ARGUMENTEN MOT ”BRA”

Judith Thomson har argumenterat för att ingenting är bra rätt och slätt eftersom allt som är bra är bra på ett eller annat vis. Hon skriver:

> Om vi inte vet på vilket vis en person menar att någonting är bra när han säger om det att ”det är bra” så vet vi helt enkelt inte vad det är han säger om det. Kanske menar han att det är bra att äta, att det är bra att använda till att göra cheesecake eller att det är bra för Alfred (1997, s. 276, min övers.).[7]

7. Notera att Thomson nämner att vara bra för någon som ett av flera vis på vilket någonting kan vara bra. Jag kommer senare att problematisera detta.

Flera olika svar har framförts mot Thomsons påstående. Ett möjligt svar återfinns hos Richard Arneson som förnekar att allt som är bra måste vara bra på ett eller annat vis. Han menar att även om det finns ”bra på ett vis” som analyserat av Thomson så finns det vid sidan av detta också ett annat begrepp, ”bra punkt slut”, eller som han skriver ”bra simpliciter” (2010, s. 733). En möjlighet som varken Thomson eller Arneson undersöker är den att att vara bra simpliciter inte nödvändigtvis utesluter att det samtidigt är bra på ett visst vis. Jag återkommer till denna möjlighet nedan.

Likt Arnesons så är min målsättning här enbart att visa att icke-relationella värdebegrepp (och påståenden som görs med sådana begrepp) är fullt begripliga och inte nödvändigtvis konceptuellt förvirrade. För att visa att påståenden av denna typ är rimliga så tar han upp ett par exempel. Ett av hans exempel är påståendet att njutning är bra simpliciter (ibid., s. 732). Detta är dock förmodligen inte något som en icke-filosof skulle komma med och öppnar upp för Thomsons invändning att bra simpliciter inte är någonting annat än en filosofisk uppfinning som inte är en del av vardagligt språk och tänkande. Arneson tar upp ett annat mer jordnära exempel: att orkanen Katrina var en dålig händelse; att det var dåligt att den inträffade. En person som fäller ett sådant påstående, argumenterar Arneson, missbrukar inte språket och är inte heller konceptuellt förvirrad. Och det vore inte rimligt att dra slutsatsen att personen ifråga måste vara en Moorean eller anhängare av den ena eller den andra kontroversiella filosofiska teorin (ibid., s. 734). Jag tror att Arneson har rätt i detta, påståenden om att någonting är bra eller dåligt punkt slut är fullständigt som hemma i vardaglig diskurs.

Bör vi då likt Arneson förkasta Thomsons idé att allt som är bra måste vara bra på något visst vis? Inte nödvändigtvis. Som påpekats av Henrik Andersson (2016) så kan vi mycket väl hålla fast vid Thomsons idé utan att för den sakens skull behöva överge bra simpliciter. Andersson diskuterar detta i samband med jämförande värdebegrepp som ”bättre” och ”sämre” som Thomson också säger alltid är bättre eller sämre på något visst vis (1997, s. 276). Idén sammanfaller, noterar Andersson, med Ruth Changs idé att alla värdejämförelser måste göras i något hänseende utan vilket jämförelsen är ofullständig (se Chang 2002). Andersson kallar detta krav för ”kravet på specifikation”. Kravet innebär att närhelst någonting påstås vara bra eller dåligt, bättre eller sämre än någonting annat så är det alltid rimligt att fråga på vilket vis eller i vilket hänseende som saken ifråga är bra eller bättre. Och om personen som kommer med påståendet inte kan ge något

svar utöver att det är bra eller bättre ”rätt och slätt” så kan vi med rätta avfärda påståendet som förvirrat. Men att acceptera ett sådant krav behöver inte leda oss till att förkasta bra simpliciter. ”Simpliciter” bör rimligen inte självt räknas som ett ”vis” på vilket någonting kan vara bra i den relevanta meningen. I stället bör kravet tolkas så att för att uppfylla det med avseende på ett påstående om att någonting är bra simpliciter så måste vi specificera på vilket vis eller i vilket hänseende saken ifråga är bra simpliciter (jfr Andersson 2016). Det kan kanske tyckas konstigt att någonting kan vara bra simpliciter och samtidigt vara bra på ett visst vis, men om vi förstår ”simpliciter” här som en indikation på att värdet vi talar om inte är ett relationellt värde så framstår det inte längre som så konstigt. Kravet på specifikation innebär då att vi måste specificera på vilket vis eller i vilket hänseende som någonting är icke-relationellt bra. På vilka vis kan då någonting tänkas vara bra när det är icke-relationellt bra? Andersson hämtar en möjlig kandidat från Michael Zimmerman som har föreslagit att när någonting är bra *simpliciter* så är det bra på ett ”etiskt” vis (Zimmerman 2001, s. 24). Kanske kan saker dock vara bra simpliciter på en rad olika vis och inte nödvändigtvis på just ett etiskt vis? Man kan förslagsvis även tänka sig ett estetiskt vis.

Någonting som Thomson missar när hon räknar att vara bra för Alfred som ett exempel på ett ”vis” på vilket någonting kan vara bra är att kravet på specifikation tycks även gälla för påståenden som tillskriver relationella värden. Att vara bra för någon är rimligtvis inte självt ett ”vis” på vilket någonting kan vara bra i den relevanta meningen. Påståendet ”x är bra för Alfred” är precis lika mycket i behov av specifikation som påståendet ”x är bra”. När någonting påstås vara bra för Alfred så vet vi att det är ett relationellt värde som tillskrivs snarare än ett icke-relationellt värde, men det är fullt rimligt att fråga på vilket vis eller i vilket hänseende saken ifråga är bra för Alfred. Så när vi sagt om någonting att det är bra för någon så har vi inte därmed uppfyllt kravet på specifikation. För att uppfylla detta krav så måste vi säga någonting ytterligare om på vilket vis eller i vilket hänseende som saken ifråga är bra för personen. Och om inget svar kan ges på denna vidare fråga så bör vi vara precis lika otillfredsställda som Thomson är med påståenden om bra simpliciter.

5. SLUTSATS

De icke-relationella monisternas försök att visa att relationella värdebegrepp är förvirrade är inte övertygande. I stället för att ge upp relationella värdebegrepp så bör vi ledas till en analys som respekterar att ”bra

för" är normativt och tillskriver ett relationellt värde. Thomsons idé att allt som är bra måste vara bra på något visst vis eller i ett visst hänseende kan mycket väl accepteras utan att detta tvingar oss till att förkasta att icke-relationella värdebegrepp kan vara meningsfulla. Detta må inte vara den slutsats som Thomson själv ville nå, men det tycks vara den enda slutsats som hon har fog för att dra. Varken argumenten mot "bra för" eller argumenten mot "bra" är tillräckligt starka för att omkullkasta dualismen som utgångsposition.

LITTERATUR

Andersson, Henrik. 2016. "Vagueness and Goodness Simpliciter". *Ratio* 29, nr 4, s. 378–94.

Arneson, Richard J. 2010. "Good, Period" (recension). *Analysis Reviews*, 70(4), s. 731–44.

Chang, Ruth. 2002. "The Possibility of Parity". *Ethics* 112, nr 4, s. 659–88.

Foot, Phillippa. 1985. "Utilitarianism and the Virtues". *Mind* 94, s. 196–209.

Fritzson, Fritz-Anton. 2016. "Good, Good For, and Good Relative To: Relative and Relational in Value Theory". *Philosophy* 91, nr 2, s. 255–67.

Garcia, A. G. 2018. "The Finality and Instrumentality of Value in a Way". *Philosophia*, 1–12.

Geach, Peter. 1956. "Good and Evil". *Analysis* 17, s. 33–42.

Hurka, Thomas. 1987. "'Good' and 'Good For'". *Mind* 96, s. 71–73.

Korsgaard, Christine M. 2013. "The Relational Nature of the Good". *Oxford Studies in Metaethics*, vol. 8. Oxford: Oxford University Press.

Moore, G. E. 1903. *Principia Ethica*. http://fair-use.org/g-e-moore/principia-ethica/chapter-iii

Regan, Donald H. 2004. "Why Am I My Brother's Keeper?". I *Reason and Value: Themes from the Moral Philosophy of Joseph Raz*, red. R. Jay Wallace, Phillip Pettit, Samuel Scheffler och Michael Smith. Oxford: Clarendon Press.

Rosati, Connie S. 2008. "Objectivism and Relational Good". *Social Philosophy & Policy Foundation* 25, nr 1, s. 314–49.

Rønnow-Rasmussen, Toni. 2011. *Personal Value*. Oxford: Oxford University Press.

Thomson, Judith Jarvis. 1997. "The Right and the Good". *The Journal of Philosophy* 94, nr 6, s. 273–98.

Zimmerman, Michael J. 2001. *The Nature of Intrinsic Value*. Lanham: Rowman & Littlefield.